

Косович О. В.,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЛЕКСИЧНИЙ НОВОТВІР У КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються проблеми лексичного новотвору сучасної французької мови з погляду міжмовної взаємодії. Розглянуто процес запозичення, спираючись на різні точки французьких лінгвістів. Виокремлено різні типи запозичень.

Ключові слова: інновація, новотвір, запозичення, типи запозичень, англіцизм, адаптація.

Постановка проблеми. У контексті даної проблеми необхідним видається розгляд дихотомії *пуризм – запозичення*. Оскільки, з одного боку, пуризм у мові – це пошук засобів забезпечення її «чистоти», звільнення від елементів, які вважаються такими, що сприяють збідненню мови і є загрозою для її чистоти та недоторканості. Сьогодні такими елементами вважаються англіцизми (англо-американізми), неологізми, нові синтаксичні звороти і семантичні новотвори, так звані надмірні вживання чи зловживання мови.

Сьогодні існують різні точки зору лінгвістів на дефініцію та процес запозичення. У сучасних наукових дослідженнях представлені класифікації різних типів запозичень, розглядається «шлях» запозичених лексем від мови-донора до мови-реципієнта.

Метою статті є вивчення лексичного новотвору, зважаючи на міжмовну взаємодію. Для нас є важливим представити ієрархічну типологію, починаючи зі запозичених лексем, менш інтегрованих у французьку мову, і завершуючи прегнантними запозиченими одиницями.

Виклад основного матеріалу. З наукової точки зору пуризм є необґрунтованою дією, оскільки жодна мова не є незмінною, її словник не може бути закритим для входження будь-яких нових елементів, відтак аргументи, що зазвичай наводяться для відхилення чи неприйняття нових елементів, є необґрунтованими.

Пуризм дозволяє визначити «коректну» і «неправильну» мову: таким чином, використовуючи елементи, які є чужими для мови, людина «говорить/пише некоректно», і, навпаки, при вживанні слів, аналогічних до даних, але які присутні у мові, і створених за правилами, людина «говорить/пише коректно». Так, наприклад, на офіційному сайті Французької Академії окремий розділ присвячено вказівкам щодо правильності вживання інновацій сучасної французької мови:

ON PEUT DIRE	AU LIEU DE
mot-dièse	hashtag
données ouvertes	open data
éreintage	bashing
recueil légal	kafala
recyclage valorisant	upcycling
moléculture	biopharming

Джерело: <http://www.academie-francaise.fr/>

Французька Академія прагне будь-якими методами «перекрити» потік англіцизмів, однак жодні заборони не можуть вплинути на цей процес. Створено сайт wikilf.culture.fr, на якому користувачі пропонують свої варіанти перекладів. Французький уряд (спеціальний відділ зі співробітництва та франкофонії) спеціально запровадив конкурс «Francotot», суть якого полягає в тому, що для деяких лексем пропонується кілька еквівалентів (напр., *unfriend – élaminer* (за взірцем *éliminer*), *excaminiér (excommunier)*, *amicider (trucider)*, *amiradier, désamister, désamilister, radiamier, désamiller, dénamé*), з-поміж яких потрібно вибрати найкращий. Так, саме для цього англіцизму в системі *Twitter* було оголошено конкурс на французький еквівалент: *buter, couper, décamarader, déchumer (vid chum, ami), déblonder (vid blonde, amoureuse), décopiner, se délier, délister, dépoter, désamifier, détaler, enlever (un ami), flusher, foutre la paix, nettoyer, rompre, saquer, soustraire (un ami), virer, désamicaliser*.

Трапляються, звичайно, й абсолютно абсурдні пропозиції – наприклад, пуристи пропонують замінити слово «*blogueur*», яке вже адаптувалось у французькій мові на «*paparazzi d'Internet*», або на «*cahieur*», або на «*carnettiste*» (за аналогією до слова «*journaliste*»). Кращі переклади вносяться до *Journal Officiel* і рекомендуються до використання, а всі офіційні переклади подаються на іншому сайті – <http://www.culture.fr/franceterme>.

Загалом для з'ясування питань процесу запозичення необхідно, передусім, розпочати з дефініції лексичного запозичення.

У структурі знань про мову численні складові цієї структури присвячені питанням теоретичних розробок лексичного запозичення. «Лексичне запозичення», загалом, описується, як процес, що полягає у введенні в лексику певної мови нового терміну з іншої мови. Згідно із законами прямого чи непрямого введення запозичення вважається лінгвістичним способом, призначеним для збільшення лексичного «репертуару» носія мови таким чином, який передбачає граматичне використання деривації, а також неологізма і катахрези. Саме в цьому напрямку будуються положення Ж. Мунена, який стверджує, що «інтеграція в одну мову елемента з іншої мови в протилежність кальці, запозичення в іншій мові лексичної одиниці у формі мови-донора: «Проблеми, які виникають в зв'язку з запозиченням, – інтеграція в фонологічну систему мови-реципієнта, модифікації значення і корекція лексичних парадигм, викликаних новим словом. Численні запозичення можуть модифікувати лексичний склад мови, таким самим чином, як це відбувалося у випадку запозичень з англійської мови у французьку мову впродовж XII – XV ст.» [6, с. 124].

На думку М. Арріве, Ф. Гаде і М. Гальміша, «...запозичення є процесом, завдяки якому збагачується інвентар елементів (головним чином, лексичних) мови. Запозичення полягає у появи

в лінгвістичній системі – наприклад, французької мови – елемента, який прийшов з іншої мови – латинської, італійської, англійської і т.д. Запозичення є (разом з ономапоєю, правду кажучи, менш продуктивною) процесом появи нових одиниць, без звертання до лексичних елементів, які вже існують в мові. Саме цим дана методика відрізняється від способів утворення слів, таких як деривація чи словоскладання» [1, с. 244].

Необхідно констатувати, що мова країни, яка в політично-му аспекті, в галузі економіки, культури чи науки домінує, стає постачальником нових слів. З цієї причини словник термінів кулінарії французької мови, що складає такі слова, як *julienne*, *fricassée*, *macaron*, також є присутніми в інших мовах. Окрім цього, англійська мова сьогодні є потужним донором лексем, пов'язаних з інформатикою (*flasher*, *open source*, *QR code*, *troll*), які не мають існуючих еквівалентів у французькій мові. Англійська мова є донором словника економічних термінів (*économie collaborative*, *business plan*, *back office*, *B to B*).

Проте потрібно зазначити надмірні використання запозичень, обгрунтованих надлишковим узагальненням, коли мова, яка запозичує, має у своєму складі означувальні, які необхідні для вираження реальності, що описується. Таким чином, використання іменника *wine maker* замість *vigneron*, *œnologue*, *maître de chai*, *maître de cave* є не виправданим і вносить семантичну неясність. Насправді, французькі іменники *vigneron*, *œnologue*, *maître de chai*, *maître de cave* точно передають змістовий зміст знака, тоді як значення іменника *maître de cave* відрізняється від значення англійського іменника *wine maker*.

Серед причин використання запозичень потрібно вказати і певну моду їх вжитку, пов'язану з бажанням імітувати культуру, яка сприймається як більш авторитетна. Такі лінгвістичні практики виходять інколи з проблем смаків чи слабкості висловлювань щодо нормативних практик. Натомість запозичення з французької мови, такі як *beau monde*, насичують літературну англійську мову.

Феномен запозичення вивчався тільки в рамках лексики. Саме в цій галузі він отримав найширші тлумачення.

Проте можна визначити феномен запозичення в інших сферах лінгвістики: фонології та синтаксисі. У фонології часто розглядають той факт, що з недавнього часу французька мова збагачується (після закінчення Другої світової війни) елементом, який часто описується як фонема: назальний задньо-піднебінний звук /ŋ/. Проте цей факт стосується тільки закінчення *-ing* запозичених слів (чи створених за моделлю таких лексем, наприклад, *footing*, яке не існує в англійській мові в тому значенні, що у французькій мові, та йдеться про *jogging*).

У синтаксисі деякі феномени, якщо вони не є запозиченням у вузькому значенні, принаймні показують вплив іншої мови на синтаксичні структури. Серед новітніх фактів адвербіальне використання прикметника (*mangez facile*, *voyagez économique*) або іменника – власної назви (*roulez Peugeot*, *volez AirFrance*) є, без сумніву, частково обумовленим впливом англійської мови.

Щодо різних типів запозичень ми підтримуємо точку зору А. Вальтера, яка виокремлює сім типів запозичень [10, с. 103–105]: ксенізми, «натуралізовані» ксенізми, чисті та прості запозичення, граматично і семантично модифіковані запозичення, псевдозапозичення, кальки, оказіональні (часові) запозичення і запозичення, які «вдалися».

Ксенізми є запозиченнями, які відносяться до самого початкового рівня. Ці лексем мають не тільки більш-менш таку саму форму, яку вони мали у мові-донорі, але й специфічно

й виключно відображають реалії країни, де практикується дана мова. Наприклад, запозичення з англійської мови: *burger*, *kouign-amann*, *cookie cup*, *duffin*, *puffin*, *brookie*, *cragel*, *cronut*, які присутні у французькій мові, відносяться до реалій типово англійських.

«Натуралізовані» ксенізми є дуже близькими до чисто ксенізмів та позначають запозичення, які, зберігаючи свою вихідну форму, практично незмінно, позначають нові реалії у мові-реципієнті. Як приклад можна навести лексему *putsch*, запозичену з німецької мови, що позначає як і в мові-донорі, так і у французькій мові «переворот, який здійснюється для взяття влади з допомогою зброї», а в оригіналі пов'язану з подіями в Німеччині або в Австрії.

Чисті та прості запозичення – слова, в яких є той самий позначник, більш-менш фонетично і графічно адаптований, і той самий референт у мові-донорі і у мові, що запозичує. Наприклад, французька лексема *garage*, яка перейшла до англійської, італійської, іспанської, датської, нідерландської, угорської, хорватської, чеської, баксцької, ірландської, сучасної грецької, арабської, турецької та до інших мов без модифікації значення.

Щодо граматично і семантично модифікованих запозичень спостерігається просування та пристосування іншомовної лексики у мові, яка запозичує, додається нове значення або присвоюються їй інші граматичні функції. Наприклад, у французькій мові *jogging* відноситься одночасно до виду спорту і до споривного взуття, що підтверджує розширення значення порівняно з тією ж формою даної лексеми в англійській мові. І, навпаки, звуження значення, яке супроводжується граматичною перебудовою, що констатуємо у формах, які стали французькими: *parking* або *lifting* (в англійській мові, відповідно *car park*, *parking lot* або *face lift*) [10, с. 104].

Псевдозапозичення – слова, які здаються запозиченнями з іншої мови, але які не існують в цій мові. З-поміж псевдоангліцизмів можна назвати *recordman* і *tennisman*, які мають вигляд лексем англійського походження, але не існують в англійській мові, де використовуються відповідно такі форми: *record holder* і *tennis player*. У цьому випадку йдеться про утворення чисто французькі, які вводять в оману.

У рамках нашої статті ми аналізуємо єдиний тип псевдозапозичення – псевдоангліцизм, оскільки англіцизм є сьогодні найчастішим типом запозичення і одночасно важливим стимулом створення псевдозапозичень у середовищі французької мови. Потрібно підкреслити, що незважаючи на численні дослідження даного типу запозичення, деякі питання все ж залишаються недостатньо вивченими, оскільки розмежування псевдоангліцизма і запозичення є проблемним. Більш того, велика кількість лінгвістичних дефініцій ще більше ускладнює ситуацію. Так, ми підтримуємо визначення англіцизма і псевдоангліцизма, ґрунтуючись на положеннях Й. Мрозовської: «Англіцизм розглядається як «слово англійського походження, яке розміщується в системі французької мови до того моменту, коли воно буде готовим до процесів деривації. Псевдоангліцизм – це слово, створене у французькій мові з допомогою морфем або слів англійського походження, яке не існує в цій мові, за винятком випадку перезапозичення цього слова англійською мовою» [7, с. 107].

Ці псевдозапозичення, які належать до системи французької мови, є здатними до нових формальних і семантичних еволюцій. Ось декілька прикладів псевдоангліцизмів, які здаються асимільованими за запозиченнями, проте насправді не є

такими, і навіть тоді, коли їх англійський (зовнішній) вигляд сприяє їх класифікації серед англіцизмів. Наприклад, декілька таких лексем, взятих зі словника *Англійські слова французької мови* (Les Mots anglais du français) Ж. Турньє: *média + -tigue = médiatique* (за аналогією з *informatique*), *performance = performant* (за Ж. Дюбуа це – регресивна деривація: форми на *-ance* можуть прямо запозичуватися з латинської чи з англійської мов, без того, що прикметник на *-ant/-ent* є наявним у французькій мові).

Відзначимо той факт, що створення псевдозапозичень інколи супроводжується утворенням лексичних парадигм, таких як парадигми, що виникли від лексеми *google*, англіцизма, який фонетично інтегрувався у французьку мову. Парадигма є об'ємно центрованою на семантичній характеристиці конструкції *google: googliser, googliseur*.

Крім розвитку на формальному рівні, псевдозапозичення зазнають семантичної еволюції. Згідно з дослідженням Й. Мрозовської [7, с. 108] серед 367 виявлених псевдозапозичень 56 еволюціонували семантично. Автор стверджує, що в більшості випадків спостерігається узагальнення значення слова (*birotor* є єдиним прикладом звуження значення: «*moteur possédant deux rotors*» і потім «*aéronef à deux rotors*» (Le Petit Larousse 2003). Й. Мрозовська також відзначає, що спочатку значення запозичення залишається близьким до тієї сфери, з якої воно запозичилось, а згодом, завдяки семантичній неології, воно узагальнюється. Існує дві групи псевдоангліцизмів, значення яких стає більш узагальненим; деякі з-поміж них залишаються в тій самій галузі: *parlementaire, relatif au Parlement britannique* (який відноситься до британського парламенту) = *relatif aux assemblées législatives d'autres pays* (що відноситься до законодавчих асамблей інших країн); *liberty, tissu de satin à petites fleurs* (атласна тканина з малюнком в маленькі квіточки) = *tissus de coton de même motifs* (бавовняна тканина з таким самим малюнком), *brief, réunion d'information* (інформаційні збори), *destroy*, англійське дієслово, французький прикметник, який означає «підірваний, непридатний». Він також означає «анормальний, понівечений, розбитий, бридкий, маячний або божевільний» і т.д.

Таким чином, псевдозапозичення складають елемент мови і, незважаючи на всі протиріччя, відображають як у своєму утворенні, так і в своїх формальних і семантичних еволюціях загальні тенденції французької неології. Відтак дані лексеми є доказом мовних можливостей і творчості мовців. Поки носії французької мови зможуть створювати нові слова згідно з дериваційними правилами французької мови, до тих пір сама французька мова буде не піддаватися зовнішнім впливам інших мов, процесам інтерференції.

Щодо кальок, то Ж. Муенен визначає їх так: «Форма запозичення з однієї мови в іншу, яка полягає у використанні питомих лексичних одиниць. Так, рекламна вивіска *Rivoli Tricots Boutique* відтворює англійську структуру, в якій додатки-іменники ставляться спереду, як в конструкції *Piccadilly Knitwear Shop*. Переклад слово в слово є формою кальки, як і буквальный, дослівний переклад стійких словосполучень (галицизмів, англіцизмів, германізмів, ...)» [6, с. 58].

Приклади *table ronde, papier monnaie, prêt à porter* є у французькій мові кальками з англійської мови. Проте слід зазначити, що тільки *table ronde* і *prêt à porter* – реальні переклади лексем *round table* і *ready to wear*, перекладені форми яких відповідають структурам французької мови.

Щодо оказіональних (випадкових) запозичень та запозичень, які «вдалися», А. Вальтер підкреслює таке: «Стосовно них пропонується питання про подальшу долю запозичень. Деякі з них є одноденними, оказіональними (наприклад, *fashionable* або *computer*), які не витримали випробування часом у французькій мові, як і *doping*, яке сьогодні замінено *dopage*, або з галузі футболу запозичення *goal*, яке поступово заміщається лексемою *gardien*.

На відміну від запозичень без можливості поганої реєстрації у мові, деякі лексеми, навпаки, легко входять у мову-реципієнт і навіть слугують основою для нових деривацій у мові, яка запозичує. Наприклад, лексична одиниця *sucré* (з арабської мови), стала основою для *sucrer* і *sucrier*, від *thé* (з малайської мови) створено *théier, théière* і *théine, (...)*» [10, с. 105].

Щодо інтеграції запозичень важливо зазначити, що означником запозиченого знака, наприклад, французькою мовою з англійської мови не є французьким тим, що позначає, і тим більше англійським позначником, що утворює запозичення. Англійські слова, уведені в початковій фонетичній формі або в адаптованій формі у французьку лексику, негайно рефонетизуються згідно з моделями силабічної таблиці французької мови. Більшість англійських слів достатньо швидко забезпечуються орфографією французької мови, що підтверджує їхню фонологічну інтеграцію.

Відзначимо також, що деякі мови створюють без проблем нові ресурси завдяки різним способам, які надають мотивований характер лексиці. Інші мови менше використовують внутрішні механізми лексичного збагачення і надають перевагу запозиченню. Французька мова – багата запозиченнями з класичних і сучасних мов, що сприяє меншій мотивованості її лексики. Очевидно, що в більшості випадків різні засоби поповнення лексичного складу можуть співіснувати у мові. Так, французька мова володіє різними методами деривації.

Проте важливо підкреслити, якщо навіть мова володіє різними техніками для створення нових слів, вибір використання одного чи другого способу не залежить тільки від можливостей, запропонованих системою. Існують інші чинники, які діють в процесі створення інновацій, про що каже А. Мартіне: «Лексика французької мови є відносно гнучкою і розтяжимою» [5, с. 59].

Висновки. У будь-якому випадку, з метою збереження одноманітності і багатства мова повинна віддавати пріоритет власній лексиці. Саме тому потрібно виявляти уважність щодо нових слів, що приходять з інших мов, якщо їхня необхідність не є обгрунтованою.

Так, констатуємо те, що французька мова запозичує дуже часто слова, еквівалентне значення яких вже існує в лексичних фондах. Запозичення, зрештою у своїй початковій функції, передбачає збереження орфографії і вимови, властивих мові-донору, для того щоб, як підкреслював Етьємбль «(...) сприяти побудові, а не переробці мови» [4, с. 313].

У подальшому планується дослідження проблем адаптації запозичених одиниць-англіцизмів у складі сучасної французької мови

Література:

1. Arrivé M., Gadet F., Galmiche M. La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de linguistique française / M. Arrivé, F. Gadet, M. Galmiche. – Paris : Flammarion, 1986. – 720 p.
2. Baquet P. L'étymologie anglaise. Que sais-je? / P. Baquet. – n° 1652. – Paris: P.U.F., 1976. – 128 p.

3. Dubois J., Dubois-Charlier F. La Dérivation suffixale en français / J. Dubois, F. Dubois-Charlier. – Paris: Nathan, 1999. – 303 p.
4. Etienne R. Parlez-vous français? / R. Etienne. – Paris, 1991. – P. 8–15.
5. Martinet A. Peut-on dire une langue est belle? // Revue d'esthétique / A. Martinet. – Paris: P.U.F. – P. 227-239.
6. Mounin G. Dictionnaire de la linguistique / G. Mounin. – Paris: P.U.F., 2004. – 384 p.
7. Mrozowska J. Formation des pseudo- emprunts et leur évolution sémantique. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.editorialaxac.com/catalogo/otras-publicaciones-2.html>.
8. Tournier J. Les mots anglais du français. Dictionnaire thématique des emprunts du français à l'anglais / J. Tournier. – Paris : Belin, 1998. – 624 p.
9. Walter H. Dictionnaire des mots d'origine étrangère, 2e éd. / Henriette Walter. – Paris, Larousse, 1998. – 427 p.
10. Walter H. Les emprunts lexicaux et leur devenir // Actes du XXVIIIe Colloque de la Société internationale de linguistique fonctionnelle, Saint-Jacques de Compostelle et Lugo, 20-26 septembre 2004 / H. Walter. – P. 103–111.

Косович О. В. Лексическое новообразование в контексте языковой интерференции

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы лексического новообразования современного французского языка с точки зрения межъязыкового взаимодействия. Изучен процесс заимствования на основании изучения различных точек зрения французских лингвистов.

Ключевые слова: инновация, новообразование, заимствование, типы заимствований, англицизм, адаптация.

Kosovych O. Lexical neologism in the context of language interfection

Summary. The article deals with the problems of lexical neologism of Modern French language from the points of view of interlingual interaction. The process of borrowing is examined taking into consideration different points of French linguists particularity.

Key words: innovation, neologism, borrowing, loan words types, anglicism, adaptation.